

Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ ΦΡΟΥΤΩΝ

Του Δρ. Θανάση ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Εισαγωγή

Η βιομηχανία¹ μεταποίησης φρούτων αποτελεί μία από τις σχετικά πρόσφατα ανεπτυγμένες βιομηχανίες της Ελλάδας, εκμεταλλευόμενη κυρίως την αύξηση της παγκόσμιας ζήτησης για επεξεργασμένα προϊόντα τροφίμων.

Στις αρχές της δεκαετίας του '70, η Ελλάδα, διαθέτοντας κλιματολογικές συνθήκες κατάλληλες για την επέκταση των δενδροειδών καλλιεργειών κατόρθωσε να γίνει μία από τις σημαντικότερες χώρες προμηθευτές της Δυτικής Ευρώπης κατ' αρχήν νωπών φρούτων και αργότερα μεταποιημένων. Σήμερα η Ελλάδα αποτελεί την κυριότερη χώρα προμηθευτή του παγκοσμίου εμπορίου σε κονσέρβες ροδακίνων και μία από τις σημαντικότερες χώρες παραγωγούς κονσερβών βερυκόκκου και φρουτοσαλάτας. Επιπλέον, εξάγει πουρέ και πούλπα βερυκόκκου και ροδακίνου και χυμούς εσπεριδοειδών.

Εντούτοις, η μεταποίηση φρούτων στην Ελλάδα διανύει μία φάση στασιμότητας. Μετά από μία μεγάλη περίοδο ανάπτυξης και ανοίγματος στην διεθνή αγορά - η ανάπτυξη της άρχισε βασικά με την υπογραφή της συμφωνίας σύνδεσης της χώρας με την ΕΟΚ, το 1962, και διήρκεσε είκοσι χρόνια - το 1981 εισήλθε σε φάση εξυγίανσης και συγκέντρωσής² της μέσα από εξαγορές, συγχωνεύσεις, συνεργασίες, αλλά και κλείσιμο επιχειρήσεων.

Ταυτόχρονα, αναθεωρήθηκε η στρατηγική πολλών βιομηχανιών σχετικά με την περιοχή εγκατάστασης των νέων εργοστασίων τους και παρατηρούμε την γεωγραφική συγκέντρωσή τους.

Στο κείμενο που ακολουθεί θα εξετάσουμε μερικές από τις σημαντικότερες επιπτώσεις της διεθνοποίησης της οικονομικής αυτής δραστηριότητας πάνω στις στρατηγικές των βιομηχανιών της. Κατ' αρχήν θα παρουσιάσουμε τις επιπτώσεις της στην συγκέντρωσή της και ακολούθως θα αναλύσουμε την επίδρασή της στις περιφερειακές πολιτικές των επιχειρήσεων, δηλαδή στην επιλογή του τόπου εγκατάστασης των εργοστασίων

1. Το άρθρο αυτό αποτελεί μέρος ανακοίνωσης που έγινε στο Διεθνές συνέδριο «Sécurité alimentaire à court et long termes», που πραγματοποιήθηκε στην Gordoba της Ισπανίας τον Σεπτέμβριο 1994.

1. Διεθνοποίηση και εξέλιξη του αριθμού των εργοστασίων

Κύριοι συντελεστές της ανάπτυξης της ελληνικής βιομηχανίας μεταποίησης φρούτων υπήρξαν η αύξηση της παραγωγής φρούτων και η δυνατότητα εξαγωγής των παραγώγων φρούτων. Εξ άλλου, η σύνδεση της Ελλάδας με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, το 1962, και η προοπτική ένταξής της δημιούργησαν ιδανικές συνθήκες για την ενθάρρυνση της διεθνοποίησής της και απετέλεσε ένα επιπλέον κίνητρο για την προσέλκυση αμερικανικών κεφαλαίων, γιατί, διά μέσου της Ελλάδας, μπορούσαν να έχουν πρόσβαση στην αγορά της Κοινότητας.

Οι πρώτες ξένες επενδύσεις πραγματοποιήθηκαν το 1962 για την δημιουργία εργοστασίων παραγωγής χυμών εσπεριδοειδών. Μέχρι το 1970 τα ξένα κεφάλαια διοχετεύθηκαν σχεδόν αποκλειστικά στην βιομηχανία χυμών, ένα κλάδο πιο ανεπτυγμένο σε σχέση με αυτόν της κονσερβοποίησης φρούτων. Μετά το 1970, η κρίση που παρουσιάστηκε στην διεθνή αγορά ροδακίνων σε συνδυασμό με την αυξανόμενη ζήτηση για μεταποιημένα φρούτα διευκόλυναν την ταχεία εξέλιξη του κλάδου με αποτέλεσμα την προσέλκυση ξένων κεφαλαίων.

Η διαδικασία της διεθνοποίησης πραγματοποιήθηκε κύρια σε εμπορικό επίπεδο, παρά σε βιομηχανικό και πήρε κυρίως τη μορφή εμπορικών και χρηματοδοτικών συμφωνιών μεταξύ των ελληνικών και των ξένων επιχειρήσεων. Ο «κλάδος του εξωτερικού» (*filière externe*) συνήθως παρεμβαίνει και διαφοροποιεί τον «εθνικό κλάδο» (*filière interne*) προσαρμόζοντάς τον στις απαιτήσεις των εισαγωγικών εταιρειών που παίζουν ένα καθοριστικό ρόλο στην όλη πορεία του.³

Η είσοδος των βιομηχανικών κεφαλαίων γίνεται είτε μέσα από την συμμετοχή των ξένων επενδυτών σε ελληνικές επιχειρήσεις, είτε δημιουργώντας μία θυγατρική εταιρεία, σε συνεργασία ή μη με ελληνικά κεφάλαια. Η είσοδος των ξένων επιχειρήσεων και η μεταφορά τεχνολογίας ενίσχυσαν τον ανταγωνισμό μεταξύ των επιχειρήσεων και συνέβαλαν στον εκσυγχρονισμό των ήδη υπαρχουσών βιομηχανιών.⁴

Το Διάγραμμα 1 μας δείχνει ότι από το 1965 η βιομηχανία κονσερβών και χυμών φρούτων αναπτύχθηκε με ταχείς ρυθμούς. Όμως, η πρόοδος της χυμοποίησης εσπεριδοειδών διήρκησε ουσιαστικά μέχρι το 1970. Το 1971 οι ελληνικοί χυμοί άρχισαν να αντιμετωπίζουν προβλήματα διάθεσης στην αγορά της Κοινότητας, εξ αιτίας της μέτριας ποιότητάς τους και η τοποθέτηση χρημάτων σε αυτήν σταμάτησε να παρουσιάζει ενδιαφέρον. Αντίθετα, η είσοδος μεγάλου αριθμού επιχειρήσεων στην κονσερβοποιία συνεχίστηκε μέχρι το 1976, οπότε η εξέλιξή της σχεδόν σταμάτησε λόγω της ανεπάρκειας πρώτων υλών για τον ανεφοδιασμό των εργοστασίων, με αποτέλεσμα την απαγόρευση των νέων επενδύσεων από την κυβέρνηση. Το 1977, ο δενδρώνας αρχίζει να γίνεται παραγωγικός, τα μέτρα εναντίον της εγκατάστασης νέων εργοστασίων αποσύρονται και εμφανίζονται νέα σχέδια βιομηχανικών εγκαταστάσεων.

Μετά το 1981, οι καμπύλες της εξέλιξης του αριθμού των χυμοποιείων και των κονσερβοποιείων παρουσιάζουν θεαματική μείωση. Η τεχνολογία τροφίμων βαίνει προς την κατεύθυνση της μαζικής παραγωγής, που αποτελεί την βάση της μαζικής κατανάλωσης και απαιτεί την συνεχή ανανέωση του μηχανολογικού εξοπλισμού των εργοστασίων.⁵ Αυτό προϋποθέτει βιομηχανίες αρκετά μεγάλες και οικονομικά εύρωστες ώστε να μπορέσουν να εκσυγχρονιστούν και να επιτύχουν ένα ικανοποιητικό επίπεδο αξιο-

ποίησης των εγκαταστάσεών τους. Ένας σημαντικός αριθμός μικρών εργοστασίων που δεν διέθεταν ούτε την οργανωτική δομή, ούτε τα απαραίτητα χρηματοδοτικά μέσα έκλεισε ή αναγκάστηκε να περιοριστεί στην μεταποίηση της τομάτας. Ο αριθμός των εργοστασίων μειώθηκε, αλλά ταυτόχρονα βλέπουμε, τουλάχιστον μέχρι το 1989, μία σημαντική αύξηση της παραγωγικής ικανότητάς τους. Κατά την διάρκεια των πέντε τελευταίων ετών, η μεταποιητική ικανότητα του συνόλου των εργοστασίων έφτασε στο μέγιστο σημείο της⁶ και το Κράτος δεν χορηγεί πλέον οικονομικές ενισχύσεις για την δημιουργία νέων βιομηχανιών ή την επέκταση ή αύξηση της παραγωγικής ικανότητας των ήδη υπαρχουσών μονάδων.

Στην Ελλάδα λειτουργούν 68 βιομηχανίες παραγωγής κονσερβών και χυμών φρούτων:⁷ 37 μεταποιούν ροδάκινα, βερύκοκκα, και σε περιορισμένη κλίμακα αχλάδια ή μήλα και 25 εσπεριδοειδή, 5 είναι μικτές διαθέτοντας εγκαταστάσεις τόσο για την παραγωγή χυμών, όσο και για την παραγωγή κονσερβών καθώς και πουρέ και πούλπας φρούτων.⁸

Πίνακας 1: Η μεταποιητική ικανότητα της βιομηχανίας κονσερβών και χυμών φρούτων στην Ελλάδα

ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ ΦΡΟΥΤΩΝ	Η παραγωγική τους ικανότητα (Τ/Ω)			
	Μικρές	Μεσαίες	Μεγάλες	Σύνολο
Κονσερβ/εία (1987)	8 16	14 80	22 254	44 350
(1993)	2 4	13 73	22 306	37 383
Εργοστάσια παραγωγής πουρέ-πούλπας (1987)	4 9	9 40	4 65	17 114
(1993)	3 8	4 19	9 128	16 155
Εργοστάσια μεταποίησης αχλαδιών (1987)	4 6		1 12	5 18
(1993)	4 6	1 5	1 12	6 23
Εργοστάσια παραγωγής φρουτοσαλάτας (1988)	3 6	6 30	4 40	13 76
Χυμοποιεία:				
α) Εσπερι/ειδή (1987)	10 40	8 80	7 145	25 265
(1993)	11 43	5 47	9 182	25 272
β) Μήλα (1988)		2 10		2 10

Πηγή: Υπουργείο Γεωργίας

Τα εργοστάσια, βάσει της μεταποιητικής τους ικανότητας, μπορούν να χωριστούν σε τρεις κατηγορίες: α) Τα μικρά με μεταποιητική ικανότητα μέχρι 6 τόννους ανά ώρα για τα εσπεριδοειδή και μέχρι 3 τόννους ανά ώρα για τα άλλα φρούτα. β) Τα μεσαία με-

χρι 13 τόννους ανά ώρα για τα εσπεριδοειδή και μέχρι 8 τόννους ανά ώρα για τα άλλα φρούτα και τα μεγάλα με ικανότητα μεγαλύτερη των 13 και 8 τόννων ανά ώρα αντίστοιχα.

Από τον Πίνακα 1 βλέπουμε, αναλυτικότερα, ότι μεταξύ 1987 και 1993 το μεγαλύτερο μέρος των μικρών κονσερβοποιείων έκλεισε, ενώ η παραγωγική ικανότητα των μεγάλων συνέχισε να αυξάνεται, όπως επίσης συνέβη για περισσότερα από τα μισά μεσαία εργοστάσια παραγωγής πουρέ και πούλπας φρούτων που μεταπήδησαν έτσι στην μεγάλη κατηγορία των εργοστασίων.

Εάν συγκρίνουμε την εξέλιξη του αριθμού των τριών πιο σημαντικών κατηγοριών εργοστασίων, τα κονσερβοποιεία, τα εργοστάσια παραγωγής πουρέ και πούλπας καθώς και τα χυμοποιεία, βλέπουμε ότι η μείωση του αριθμού των κονσερβοποιείων ήταν πολύ πιο σημαντική σε σχέση με αυτή των δύο άλλων κατηγοριών, όπως επίσης και ότι η ανάπτυξή τους υπήρξε πιο γρήγορη. Ο αριθμός των μεγάλων κονσερβοποιείων παραμένει ο ίδιος, ενώ, λόγω του έντονου ανταγωνισμού, πολλές μικρές επιχειρήσεις έκλεισαν τα εργοστάσιά τους ή αναδιπλώθηκαν σε τομείς, λιγότερο «δύσκολους». Παρατηρούμε ένα έντονο φαινόμενο συγκέντρωσης της κονσερβοποιίας φρούτων, δηλαδή την συνεχή και σημαντική μείωση του αριθμού των εργοστασίων με παράλληλη αύξηση της μεταποιητικής της ικανότητας.

Σχετικά με τους χυμούς φρούτων βλέπουμε ότι υπάρχουν πολλά μικρά εργοστάσια που κατορθώνουν και επιβιώνουν χάρις στον προσανατολισμό τους στην ελληνική αγορά, όπου δεν υπάρχει έντονος ανταγωνισμός επειδή η μέση κατά κεφαλήν κατανάλωσή τους συνεχίζει να αυξάνεται.

Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα ότι, όσο ο κλάδος είναι περισσότερο διεθνοποιημένος, τόσο τα φαινόμενα συγκέντρωσης είναι πιο έντονα, λαμβανομένου υπόψη ότι η κονσερβοποιία είναι ο πλέον διεθνοποιημένος κλάδος της μεταποίησης φρούτων, κατά δεύτερον ακολουθεί ο κλάδος παραγωγής πουρέ και πούλπας φρούτων και τέλος αυτός των χυμών των εσπεριδοειδών.

2. Στρατηγικές εγκατάστασης των εργοστασίων και διεθνοποίηση

Η επιλογή του τόπου εγκατάστασης ενός εργοστασίου μαζί με την επιλογή της τεχνολογίας είναι πολύ σημαντικά στοιχεία για την όλη πορεία ενός επενδυτικού σχεδίου και θα δούμε εάν και κατά πόσον η διεθνοποίηση του συγκεκριμένου βιομηχανικού κλάδου έχει επηρεάσει την επιλογή του τόπου εγκατάστασης των παραγωγικών μονάδων. Πρώτο κριτήριο αποτελεί η απόστασή τους από τον τόπο παραγωγής των πρώτων υλών και τις αγορές, σε συνάρτηση πάντα και με το κόστος μεταφοράς. Οι άλλοι παράγοντες αφορούν την προσφορά εργασίας, την υπάρχουσα υποδομή, το κόστος της γης και τις επιπτώσεις τους στην γενικότερη ανάπτυξη της περιοχής.

Η απόφαση εγκατάστασης ενός εργοστασίου κοντά στον τόπο παραγωγής των πρώτων υλών ή στην αγορά των προϊόντων εξαρτάται από τα χαρακτηριστικά των πρώτων υλών και την μεταποιητική διαδικασία, αλλά και από το κόστος και την δυνατότητα εξασφάλισης μεταφορικών μέσων.⁹

Λόγω της αλλοιώσιμης πρώτης ύλης τους τα εργοστάσια μεταποίησης φρούτων ακολουθούν την πορεία επέκτασης των δενδρώνων και εγκαθίστανται κοντά στις περιοχές παραγωγής τους.

**ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ, ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

**REVUE DE DECENTRALISATION, D' ADMINISTRATION
LOCALE ET DE DEVELOPPEMENT REGIONAL**

**REVIEW OF DECENTRALISATION, LOCAL
GOVERNMENT AND REGIONAL DEVELOPMENT**

*

Τριμηνιαία Επιστημονική Έκδοση
Edition scientifique trimestrielle
Quartely scientific review

*

Τεύχος / Numéro / Issue 3/1996
Ιανουάριος / Φεβρουάριος / Μάρτιος 1996

*

Ιδιοκτήτης - Εκδότης / Propriétaire - Editeur / Owner - Editor

ΚΕΝΤΡΟ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ ΜΕΛΕΤΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
Αστική μη κερδοσκοπική Εταιρεία

**CENTRE DE FORMATION DES ETUDES DE RECHERCHE ET DU
DEVELOPPEMENT**
Société civile sans but lucratif

CENTER OF EDUCATION RESEARCH AND DEVELOPMENT
Civil not lucrative Association

*

Επιστημονικός Υπεύθυνος: Καθηγητής **Κωνστ. ΓΕ. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ**
Responsable Scientifique: Professeur **Const. GE. ATHANASSOPOULOS**
Scientific Responsible: Professor **Const. GE. ATHANASSOPOULOS**

*

Σύμβουλος Έκδοσης
**ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ,
ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**
Conseiller d' édition
**CENTER HELLENIQUE DE DECENTRALISATION,
D' ADMINISTRATION LOCALE ET DE DEVELOPPEMENT
REGIONAL**

Édition Counsellor
**HELLENIC CENTER FOR DECENTRALISATION, LOCAL
GOVERNMENT AND REGIONAL DEVELOPMENT**

*

Διευθύνεται υπό Συντακτικής Επιτροπής εκ Καθηγητών Πανεπιστημίου και
Ειδικών Επιστημόνων

Dirigée par Comité de rédaction de Professeurs d' Université et de
Scientifiques Spécialisés

Directed by Edition Board of University Professors and Specialized Scientists

*

Τιμή τεύχους: 3.000 δραχ. Συνδρομές ετήσιες: Φιλίας: 100.000 δραχ. Δημοσίων
Υπηρεσιών, Ν.Π.Δ. και Ι.Δ., Δήμων, Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων, Τραπεζών,
Εταιρειών: 50.000 δραχ. Ιδιωτών: 10.000 δραχ. Φοιτητών: 5.000 δραχ. Εξωτερικού:
US \$ 100

Prix: 3.000 drch. Abonnements: Prix d' ami: 100.000 drch. Services Publics,
Personnes Morales de Droit Public ou Privé, Communes, Administrations
Départementales, Banques, Sociétés: 50.000 drch. Individuels: 10.000 drch.
Etudiants: 5.000 drch. Etranger: US \$ 100

Price: 3.000 drch. Subscriptions: Friendship: 100.000 drch. Public Services,
Legal Persons of Public or Private Law, Communities, Prefecture Administrations,
Banks, Societies: 50.000 drch. Individuals: 10.000 drch. Students: 5.000 drch.
Abroad: US \$ 100

*

Βάσει του Ν. 2121/1993 και των σχετικών κανόνων του Διεθνούς Δικαίου απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή η αναπαραγωγή (ολική ή μερική) με όποιονδήποτε τρόπο και με όποιοδήποτε μέσο των κειμένων του παρόντος, χωρίς προηγούμενη έγγραφη άδεια του εκδότη.

Toute reproduction d' un extrait quelconque de cette Revue, par quelque procédé que ce soit, et notamment par photocopie ou microfilm, est strictement interdite.

The whole of the material appearing in this Review is copyright and may not be reproduced in whole or in part without the permission of the Editor.

*

Διεύθυνση / Adresse / Address

Ίμβρου 6, 11257 Αθήναι, τηλ.: (01) 8647120, fax: (01) 8658868
IMVROY 6, GR - 11257, ATHENES / ATHENS, teleph.: (01) 8647120, fax:
(01) 8658868
ISSN 1106-91-71